

Selçuk DÜĞER •

Batılı Kadın Seyyahlar İmgeleminde Osmanlı Kadını

*Ottoman Women in Western Women Travellers
Imagination*

Özet

Osmanlı Kadını, Oryantalist seyyahlar için Doğunun en önemli simgelerinden birini temsil etmiştir. Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden birçok seyyah peçenin arkasına saklanmış cinsel bir obje olarak tasavvur ettiği Osmanlı kadını, düşündüğü şekilde göremese de eserlerinde zihninde şekillendirdiği biçimde bir kadın imgesi ortaya koymuştur. Osmanlı kadını ile ilgili verilen bilgiler açısından kadın seyyahlar, erkek seyyahlardan bir çok yönden ayrılmıştır. Yer yer Oryantalist izlere rastlansa da Batılı kadın seyyahların verdikleri bilgiler, erkek seyyahların verdikleri bilgilere göre daha objektif olup, Osmanlı kadını hakkında yerleşik-yanlış bilgilerin düzeltilmesinde de etkili olmuştur. Kadın olmalarının avantajı ile Osmanlı kadının hayatına direkt olarak müdahil olabilen kadın seyyahlar, Osmanlı kadınının Harem hayatını, eğlence hayatını, giyim-kuşam tarzlarını ve evlilik süreçlerini izleyerek, gözlemlerini daha önyargısız bir söylemle eserlerinde aktarmışlardır

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Kadını, Batılı Kadın Seyyahlar, Oryantalizm

Giriş

Seyyahlar ve seyahatnameler tarihin gizli tanığı gibidir. Gün yüzüne çıkmamış bir çok vaka, seyahatnameler sayesinde öğrenilir. Toplumların, resmi belgelerde göremeyeceğimiz; sosyal, kültürel, ekonomik birçok özelliği seyahatnameler sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılır. Seyyah bir taşıyıcıdır. Bazen subjektif olsa da o, kültür ve bilginin, teknolojik imkanların en kısıtlı olduğu dönemlerde en önemli taşıyıcılarından

* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
selcukduger@gmail.com

biridir. Toplumlar, farklı kültürlere ait en özel bilgileri tarih boyunca elçi, tüccar, hacı, esir, misyoner, maceracı gibi değişik isim ve ünvanlarla gezen seyyahlar sayesinde öğrenir.

Seyahatnamelerde anlatılan Doğu, Batı için, gizemi her dönemde araştırılan bir dünya olmuştur. Çeşitli nedenlerden dolayı Doğu'yu bir şekilde öğrenme, Doğu üzerinden kendini inşa etme, Batı dünyası için önemli bir amaç olurken, (Şahin, 2007: 20) bu amaca hizmet eden önemli araçlardan biri de seyyahlar ve eserleridir. Doğu ile ilgili yazılan seyahatnamelerde ön plana çıkan konuların başında Doğulu kadın ve özellikle Osmanlı kadını gelmektedir. Osmanlı kadını bu yönüyle Oryantalist seyyahlar¹ için Doğu'nun en önemli imgelerinden birini temsil etmiştir. Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden birçok seyyah peçenin arkasına saklanmış cinsel bir obje olarak tasavvur ettiği Osmanlı kadını, düşündüğü şekilde göremese de eserlerinde zihninde şekillendirdiği biçimde bir Doğulu kadın imgesi ortaya koymuştur. Kuşkusuz, Batı'da, Osmanlı kadını ile ilgili bu düşüncenin şekillenmesinde Antonio Galland'ın Fransızca'ya tercüme ettiği "Binbirgece Masalları"nda sıkça sembolize edilen "hafifmeşrep" ve "fettan" Doğulu kadın tipolojisi etkili olmuştur.(Sancar, 2010: 10-11)

Osmanlı kadını ile ilgili bu anlayışın kısmen değişmesinde XVIII. Yüzyılda Lady Mary Wortley Montagu ile başlayan ve değişik nedenlerle, XIX. yüzyılda zirveye ulaşan Batılı kadın seyyahların gözlemleri ve eserleri önemli rol oynamıştır. Oryantalist bir çok erkek seyyahın fantezilerinde kurguladığı Osmanlı kadınının aksine, Batılı kadın seyyahların eserleri, daha farklı ve gerçekçi bir Doğulu kadın tipolojisi ortaya koymuştur. (Akman, 2011:47) Hemcinslerini, kadın olmalarının avantajı ile birebir gözlemleyen Batılı kadın seyyahlar Osmanlı kadınının ev kültüründen, harem yaşantısına, hamam kültüründen, diğer eğlence etkinliklerine ve evlenme-boşanma gibi ailevi meselelerine kolayca dahil olmuşlar ve bu konuda önemli izlenimler edinmişlerdir.

Bu çalışma, Batılı kadın seyyahların bakış açısıyla, Osmanlı kadınının ev hayatı, Harem yaşantısı, hamam ve diğer eğlence etkinlikleri ile giyim -kuşam alışkanlıkları, evlilik, boşanma ve çok eşlilik konularını incelemeyi amaçlarken, Batılı muhayyilede, Oryantalist erkek seyyahlar tarafından kurgulanmak suretiyle erotik ve egzotik bir imge haline getirilen Osmanlı kadınının gerçek yaşam tarzını, Batılı kadın seyyahların, içinde yer yer Oryantalist imgelere rastlansa da, daha objektif olan gözlemleriyle incelemeyi hedeflemektedir.

¹Edward Said, Şarkiyatçılık isimli eserinde Doğu'nun siyasi, sosyal askeri, ideolojik, bilimsel her yönden üretilmesine katkıda bulunan, antropolog, sosyolog, tarihçi, filolog, siyasetçi, romancı, seyyah, iktisatçı ve son tahlilde, Şark'a dair yazan, anlatan, araştıran kitleleri Oryantalist (Şarkiyatçı), yapılan işi ise Oryantalizm(Şarkiyat) olarak tanımlamıştır. (Said, 2013: 12-13)

1. Osmanlı Kadını ve Ev Hayatı

Osmanlı ev mimarisinde , coğrafi ve mimari yönden eski bir kültür olan Akdeniz kültürünün, özgün, ahşap veya kargir üslubunun etkisi görülür.(Ortaylı, 2010: 168) Haremlik ve selamlık şeklinde iki bölümden oluşan evlerde, Harem bölümünde evin kadınları ve çocukları kalırken, sadece erkeklerin hizmet verdiği selamlıkta ise, evin erkeğinin, ticari işler, misafir ağırlama ve resmi kabuller için kullandığı odalar vardır.(Garnett, 2009: 494; Fontmagne, 1977: 256) 1717-1718 yılları arasında, İngiltere'nin İstanbul Sefiri olan Wortley Montagu'nun eşi olarak Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden Lady Montagu, Edirne'de 1717 yılında Sultan'a ait bir konakta kalırken evlerin bu özelliğine dikkat çekerek " *Türkiye'de evlerin hepsi küçük büyük, umumen iki kısımdan ibarettir. Aralarında gayet dar bir geçitle ittisal(bağlantı) peyda ediyor*" ifadeleriyle haremle, selamlık bölümünün bir geçitle bağlandığını belirtir.(Montagu, 1998: 58-59)

İki bölümden oluşan Osmanlı evlerinde Harem, Osmanlı kadınının egemenliğinin hüküm sürdüğü bir bölümdür. 1836 yılında, bir İngiliz subayı olan babasının resmi görevi nedeniyle İstanbul'da bulunan Julia Pardoe, bir tüccarın konağında bu olaya şahit olurken " *...aile efradı ve hekim haricinde, hiçbir erkeğin Türk haremının kapısından içeri girmesine asla izin verilmez*" (Pardoe, 2010: 18) şeklinde kullandığı ifadeler ile bu durumu ortaya koyar. Bu bölümde Türk kadını zamanını gündelik işlerle geçirir. Misafir ağırlama, çocukla ilgilenme, tütün içme, tandır başı sohbetleri ve yemeklerin ve yatakların hazırlanması işlerine nezaret etme gibi meşguliyetler temel uğraşlardır. Karyolanın kullanılmadığı dönemlerde misafirler genelde yer yatağında ağırlandırken her odada duvara gömülü bir dolap bulunur ve yatak takımları burada tutulur. (Garnett, 2009: 496) Julia Pardoe, İstanbul'da Ramazan ayında misafir olduğu bir konakta böyle bir ortamdan bahsederken, " *Yataklarımız yere üst üste serilmiş döşeklerden teşekkül ediyor... Her Türk odasının en uzak köşesinde döşek-yorgan konması için büyük dolaplar var...*" ifadelerini kullanmıştır. (Pardoe, 2010: 28) Misafirler için her şeyin düşünüldüğü konaklarda tek sıkıntı ise haşerelerdir. Oryantalist araştırmacı-seyyah Lucy Garnett, misafir olduğu konakta haşerelerden çok çektiğini söyleyerek, " *temizliğin imanla eşdeğer*" olmasına rağmen ev sahiplerinin haşereleri ortadan kaldırmak noktasında duyarsız olduğunu ve haşereleri temizleyinceye kadar büyük ızdıraplar çektiğini belirtir. (Garnett, 2009: 498)

Osmanlı evlerinde ısınma tandır denilen bir ısıtıcı ile sağlanmaktadır. Kadınlar, tandırın etrafında oturup ısınır ve sohbet eder. Kırım Savaşı sonrasında Fransa'nın İstanbul Sefiri'nin akrabası olarak İstanbul'da bulunan Durand De Fontmagne " *Türk evlerinde şömine yok. Kışın kadınlar tandır başında ısınıyor. Tandır, üstü halı ile örtülü, altına sıcak kül doldurulmuş bir kap konan iki ayak yüksekliğinde, masa şeklinde bir şey. Kadınlar bunun etrafına dizdikleri minderlere oturarak ayaklarını tandıra doğru uzatıp, bir yandan ısınmaya çalışırken, diğer yandan da okuyorlar, iş işliyorlar ya da uyukluyorlar*" ifadelerini kullanarak bunun çoğu zaman yangınlara neden olduğunu belirtmiştir.(Fontmagne, 1977: 252) İstanbul'da Lady Montagu'nun bahsettiği Şark'ı arayan Fontmagne,

çocukların anne babalarına, hanımların eşlerine karşı gösterdiği saygı karşısında etkilenir ve “Bir aile babası, ailesi içinde, hükümdarın ülkede gördüğü saygıdan daha büyüğünü gördüğünü” belirterek bunun “Şark’ın çekici ve hassas saygısının bir ifadesi olduğunu” ifade eder. (Fontmagne, 1977: 243) Fontmagne ev hayatına ait izlenimlerini sonlandırırken Oryantalist söylemden kendini alamamıştır. Medeni birkaç kadın dışında yabancı dil bilen Türk kadınının olmadığını belirten Fontmagne, orta seviyeli ve saraylı kadınların yalnızca yiyip içmek, yatıp uyumak, ve süslenmekle vakit geçirdiğini belirterek şu ifadeleri kullanmıştır. “Böyle bir hayat onların içini söndürüyor, gevşetiyor. Kısır kalmış gelişmemiş ruhları ise bu bitki gibi sürdürülen ömürden hiçbir sıkıntı duymuyor”(Fontmagne, 1977: 258) Kadınların müsrifçe sürekli para harcadığını ve birbirlerini ziyaret ettiklerini belirten Fontmagne, bu ziyaretlerde satranç, domino ve İskambil gibi oyunların oynandığını belirtir. (Fontmagne, 1977: 258)

Fontmagne’nin Osmanlı kadını ile ilgili son bölümde yaptığı değerlendirmeler, Batı’nın, Doğulu kadına bakışın zihni arka planında yatan Oryantalist düşüncenin bir yansımasıdır. Doğulu kadın acınası bir halde, ruhu gelişmemiş, kısır bir varlıktır. Grace Ellison İstanbul’da ziyaret ettiği Fatma Hanım’ın konağında bu düşüncenin Türk kadını nezdinde büyük bir hayal kırıklığı yarattığını belirterek, “Türk kadınları evlerinin kapılarını her zaman yabancılar açmıyor; bunun sebebi yabancılar karşı dostça duygular beslememeleri değil, asıl sebep, yabancıların onlarla alay ederek, onları güvensizliğe itmesi ve en önemlisi de onlara acınası” (Ellison, 2009: 28) ifadeleriyle Doğulu kadının hislerine tercüman olmuştur. Georgina Adelaide Müller 1894 yılında geldiği İstanbul’da çeşitli Harem ziyaretlerinde bulduktan sonra Harem ve Osmanlı kadını hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türkiye’yi ziyaret eden hiç kimse burada birkaç Harem (Türk evi) görmeden insanların gerçek yaşamları hakkında hiçbir şey bilemez. Türk evleri gözden ırak olduğu için Türk hanımlarının hiçbir etki sahibi olmadığını düşünmek hata olur. Tam tersine, bu hanımlar dışarıda dolaşmakta, ziyaretlere gidip ziyaretçi kabul etmekle vakit geçiremedikleri için türlü entrikalar çevirmek, planlar kurmak keyfine sahiptirler” (Müller, 2010: 126)

Müller’in bu anlattısından hareketle Türk kadınının, her insanda, her kadında olabilecek temel davranış ve duygu sistematiğine sahip olduğu görülebilir. II. Abdülhamit döneminde İstanbul’da bulunan Dorina Lady Neave ise tutsak gibi yaşadığını söylediği Türk hanımlarının dış dünyaya olan ilgisini ve Avrupalılaşıma çabalarını gereksiz bularak “Çok acı, çünkü Doğu gelenekleri çok daha hoştu”(Neave, 2008:48) ifadelerini kullanır. Neave, Türk kadınına bir yandan “kafese kapatılmış” olarak acırken, diğer yandan, Türk kadınının modernleşme çabalarını gereksiz görerek, onların hep Doğu’lu kalması gerekliliğini, çünkü Doğu geleneklerinin çok hoş olduğu anlayışı üzerinden ilginç bir antagonizma ortaya koyar.

2. Osmanlı Kadını ve Harem

Bir önceki bölümde kısaca değindiğimiz Harem kavramını bu bölümde detaylı bir şekilde ele almaya çalışacağız. Oryantalist düşüncenin Doğu'ya ait en önemli imgelerinden biri, kuşkusuz Harem kurumudur. Bir çok yazında Harem cinsel arzuların gerçekleştirildiği bir mekan olarak tanıtılmış, Doğulu kadın da bu mekanın nesnesi olarak tanımlanmıştır. Harem kelimesine farklı anlamlar yükleyen Batılılara karşı, Grace Ellison tepki göstererek " *Ah şu harem kelimesi! Avrupa bu talihsiz kelimenin manasını nasıl anlayacak? Kutsal ve yasak anlamlarına gelen bu Arapça kelime, Türk evlerinde sadece kadınlara ayrılan bölümleri anlatmak için kullanılır*" ifadelerini dile getirmiştir. (Ellison, 2009: 50) Türk kadınlarının yaşadığı Harem'ler bu yönüyle Osmanlı Dünyasında salt cinsellikle tanımlanmış bir mekanı çağrıştırmamaktadır.(Peirce, 2012: 2) Harem en yalın ifadesiyle girilmesi yasak olan yer manasında kullanılan bir kelimedir. (Uzunçarşılı, 2014, 134; Uluçay, 2013: 38; Akgündüz, 2012: 62) Genellikle ev reisinin kadınları çocukları ve cariyelerinin yaşadığı yer manasına gelen Harem aynı zamanda " *evin kadını*" ya da " *Darü's saade*" anlamında da kullanılmıştır. (Uluçay, 2013: 38) Arapça h-r-m kökünden türetilmiş Harem kelimesinin birden çok tanımlaması olup, bu kelime sözlük anlamı itibarıyla bir mabet, kutsal alan ya da cami avlusu anlamına da gelir. (Peirce, 2012: 2) İslam literatüründe Harem kelimesi, " *Harem-i Şerifeyn*", " *Haremeyn*" ya da " *Harem-i Şerif*" şeklinde Müslümanlarca kutsal bilinen Mekke, Medine şehirleri ve Kudüs'deki Mescid-i Aksa için de kullanılmıştır. (Akgündüz, 2012: 62; Peirce, 2012: 2; Sancar, 2010: 44)

Araştırmacı Leslie Peirce, Harem ile ilgili olarak, bir hanenin özel yaşama ilişkin bölümlerine ve uzantısı olarak burada yaşayan kadınlara Harem deniyor olmasının nedeninin, İslam dininin, bu bölümlere, burada yaşayan kadınlarla kan bağı olmayan erkeklerin girişini kısıtlamasından kaynaklandığını ifade eder. Peirce'ye göre Harem bir saygı terimidir, dinsel saflık ve şeref kavramını hatırlatır, insanı zorunlu bir temennaya davet eder. Sadece bir ailenin kadınları anlamında kullanıldığında belli bir cinsiyeti ifade eder. (Peirce, 2012: 2) İlber Ortaylı ise Harem kurumunun sadece Osmanlı Devleti'ne veya Şark müslümanlarına ait bir kurum olmayıp evrensel bir yapıya sahip olduğunu belirterek " *Sanıldığı gibi aksine, Orta Doğu Müslüman dünyasında değil; Çin, Hind, Bizans, eski İran ve hatta Rönesans İtalya'sında, Toskana'da, Floransa'nın Patrici saraylarında bile ailenin dışı kapalı bir bölümü vardı. Burada cariye de bulunur ve üst sınıf kadınları ve genç kızları, dışı kapalı yaşardı.*" (Ortaylı, 2008: 145-146) İfadelerini kullanmıştır.

Batılı erkeğin zihninde Harem önceki yazınların da etkisiyle sadece cinsel isteklerin ve hazların gerçekleştiği bir mekandır. Harem'in herhangi bir ailevi fonksiyonu yoktur, çocuklardan ve yaşlı kadınlardan kesinlikle hiçbir şekilde bahsedilmez.(Akman, 2011: 56) Üstelik bu erotik ve egzotik Harem kurgusunu dillendiren erkek seyyahların hiçbiri Harem'e adımını atmamıştır. Antonio Galland'ın " *Binbir Gece Masallarının*" temel referans alındığı Harem tasavvurunda erkek seyyahlar birbirlerinden alıntılacakları metinler üzerinden bir Harem tasviri üretmişlerdir.(Sancar, 2010:40) Bazen bu tasvirler aşağılamadan öte bir durumu ortaya koymuştur. Antonio Galland yazınının sadık bir

takeipçisi olan İngiliz seyyah Richard Burton Topkapı Sarayı'nda gerçekleştiğini ileri sürdüğü kurgusunda, kadınların cinsel fantazilerine yönelik şu ifadeleri kullanmıştır:

“Birçok Haremlerde ve kız okullarında, yağlı mumlar ve benzeri ikame edilebilir nesnelere boşuna bir çaba ile yasaklanıyordu. Örneğin muzlar, ele geçirildiği yerde kullanılmaz hale gelmesi için dörde bölünüyordu. Ancak sonraki yıllarda, Çin’de insanı hayrete düşüren içi doldurulmuş suni penisler, boynuzlar ve hatta kauçuklar gönderilmşti. Tabii son malzeme Avrupa’dan alınmıştı” (Aktaran: Kabbani, 1993: 70-71)

Harem’in kapısının önünden geçme imkanı olmayan bir gezginin bu iddiasına, Harem hayatına şahit olan kadın gezginlerden biri olan Sophia Lane Poole, Avrupa’da Harem hayatına ait anlatılan ahlakdışı hikayelerin hayal mahsulü olduğunu ifade ederek çürütür. (Akman, 2011:57) Poole ayrıca *“Harem’in mahremiyetini yaşamadan kimse harem kurallarının sıklığını bilemez, aynı zamanda Doğu toplumlarında da yaşamadan kadınların sahip oldukları özgürlükleri kimse tahmin edemez”* diyerek Harem’in mahiyetine dair bilinen birkaç yanlışa cevap verir. (Aktaran: Akman, 2011: 56)

Lady Montagu dostlarına yazdığı mektupta Harem konusuna değinmiştir. Seyyahların Harem ile ilgili yazdıkları birçok şeyin hayal mahsulü olduğunu ifade eden Montagu, Türkiye’de Harem’e yabancı bir erkeğin girmesinin mümkün olmadığını, Harem’in dışarıdan görünmediğini, sadece yüksek duvarlarla çevrili bahçesinin görülebileceğini ifade ederek, Batı’da yerleşik Harem algısının yanlışlığına dikkat çekmiştir. (Montagu, 1998: 60)

Osmanlı Devleti’nde Harem, orta halli ailelerden saraya kadar uzanan bir kurumdur. Saray Haremi, Harem-i Hümayun olarak tanımlanmış ve sıkı bir hiyerarşiye göre düzenlenmiştir. (Davis, 2009: 15) Padişah’ın annesi *“Valide Sultan”*, Harem’in en üst noktasında bulunurken, Padişah’ın Kızları *“Sultan”*lar da etkin bir konumdadır. Padişahlar’ın eşlerine *“Haseki”* ya da *“Haseki Sultan”* isimleri verilirken, Padişahların cariyelerine *“İkbal”* ismi verilmiştir. (Davis, 2009: 15-16) *“Kızlar Ağası”* diye bilinen Darüssade ağası Osmanlı sarayının ve bütün Enderun ve Harem-i Hümayun ağalarının en büyüğü olup, görevi sarayın kadınlara ait olan Harem-i Hümayun kısmının kontrolünü sağlamaktır. Harem-i Hümayun’da Kızlar Ağası’na bağlı, görevli siyah hadım ağalara, *“Harem Ağası”* ismi verilmiştir. (Uzunçarşılı, 2014: 159) *“Hazinedar Usta”* isimli kadın görevliler Harem’de Padişahın birinci derece yakınlarından hemen sonra gelen en yetkili kişidir. Padişahın özel hizmetlerini gören, törenleri düzenleyen ve Harem hazinesinin anahtarlarını taşıyan bu görevliler cariyelerin yetiştirilmesinde de görev almışlardır.² (Uluçay, 2013: 229-230)

²Harem-i Hümayun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, 2014: 133-169; Uluçay, 2013:13-283; Ortaylı, 2008: 145-173; Peirce, 2012: 158-207; Garnett, 2009: 474-493; Davis, 2009: 15-38; Sancar, 2010: 101-136; Saz, 2010: 21-97

Osmanlı Devleti'nde Saray Haremi'ne misafir olarak girebilen kadın seyyahlardan biri olan Julia Pardoe, II. Mahmut'un kızkardeşi olan Esmâ Sultan'ın davetlisi olarak Saray Haremi'ni ziyaret etmiştir. Rahatsızlığından dolayı Esmâ Sultan ile görüşemeyen Pardoe Harem'e ait görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“ En zevksiz döşemelik basmalardan elbiseleri olan bir dizi halayık bizi karşıladı ve beyaz mermer döşeli... ..azametli bir sofada önümüze düştüler. Açık kapılardan büyüleyici çiçek tarhlarını, muhteşem havuzları ve parıldayan taraçalarıyla geniş bahçeleri görebiliyorduk... Sultan Efendi'nin evlatlık kızı Nazif Hanım... .. bizi minderlere oturtuktan sonra ellerini çırpı ve kahveler, şekerlemeler taşıyan bir dolu halayık içeriye girdi.”(Pardoe, 2010: 211)

Pardoe Harem'deki halayıkların güzelliklerine ve nezaketlerine hayran olmuştur. *“ Tavırları öyle zarif, yüzleri öyle güzel ve elbiseleri öyle çarpıcıydı ki, gül kokulu lokumları ve nefis kokulu kahvemizi almamamızdan sonra yavaşça geri çekilirlerken, ayrılıyor olmalarına hayıflandım.”* (Pardoe, 2010: 211) Harem'de kaldığı sürede Şark usulü düzenlenmiş Padişah odalarını ve bahçeleri gezen Pardoe, kendilerini eğlendirmeleri için görevlendirilen rakkase kızların elbiselerini ise aşırı abartılı ve *“karman çorman”* olarak tanımlamıştır. (Pardoe, 2010: 218) Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın hanımı, Fransız asıllı Melek hanım da aynı haremi ziyaret etmiş ve ev eşyalarında Doğu-Batı kompozisyonuna dikkat çekmiştir. *“Salonda divanlar ve Avrupa'dan gelmiş koltuklar vardı. Şark üslubunda masif gümüşten, büyük şamdanlara mumlar konmuştu. Bu şamdanlar Fransa'da kiliselerde mumların konduğu şamdanlara benziyorlardı. Bütün öbür odalar da aynı biçimde döşenmiş ve dekore edilmişti.”* (Melek Hanım, 2003: 89)

3. Osmanlı Kadını ve Hamam Kültürü

Osmanlı Devleti'nde kadınlar Harem hayatından arta kalan vakitlerini çeşitli etkinliklerle değerlendirmiştir. Osmanlı kadınının ev dışındaki en önemli aktivitelerinden biri hamam ziyaretleridir. Kadim bir geleneğin ürünü olan hamamlar, İstanbul'da her mahallede bulunmaktadır. sarayların ve konakların kendine özel hamamları bulunsa da, halk hamamları, özellikle kadınlar arası sosyal ilişkilerin merkezi konumunda olduğundan daha fazla rağbet görmüştür. (Davis, 2009: 149-150) Özellikle XIX. yüzyılda hamam sefaları kadınlar arasında yaygın bir adet haline gelmiştir. (Faroqhi, 2002: 121) Hamam ziyaretleri büyük bir şenlik ve eğlenceyi içinde barındırır. Hanımlar günün en özel vakitlerini, hizmetçileri ve çocuklarıyla birlikte hamamda geçirirler. Defalarca yıkanma, durulanma işlevi arasında yemekler yenilir, sohbetler edilir, şarkılar söylenilir ve eğlenilir. (Garnett, 2009: 520) Bu yönüyle hamamlar, Türk kadınlarının kahvehanesidir. (Montagu, 1939: 10)

Osmanlı kadınlarının hamam aktivitelerine ait ilk izlenimler Lady Montagu tarafından dile getirilmiştir. İlıcalarıyla meşhur Sofya'da bulunurken bir hamamı ve

ziyaretini şöyle anlatır. “ Suları mermer kurnalara dökülen dört soğuk su çeşmesi var, sular kurnalardan yere akıyor, oradan ufak kanallarla yan taraftaki kısma gidiyor. Bu kısım, birincisinden daha küçük, burada da oturmak için mermer sedler var. Fakat yanındaki asıl hamam kısımlarından akıp gelen kükürtlü sularla o kadar ısınmıyor ki elbise ile durulamıyor” (Montagu, 1939: 10) Lady Montagu gittiği hamamda yaklaşık ikiyüz kadın olduğunu belirterek “ Fakat hiçbirinde bizim alemlerimizde birisi bir başka kıyafetle görüldüğü zaman beliren, aşâğılatıcı tebessümlere ve kulak fısıltılarına rastlamadım. Benim için bir çok defa güzel pek güzel dediklerini işittim” ifadeleriyle Türk hanımlarının nezaketine vurgu yapmıştır. Hamam da bulunan kadınların çıplak olduğunu ifade eden Montagu, ancak iffeti bozacak ne bir tebessümüm ne de bir davranışın olmadığını ifade ederek, güzel vücutlu kadınları hayranlıkla seyrettiğini dile getirir.(Montagu, 1939:10) Julia Pardoe, İskodra hamamında gördüğü ortamın Lady Montagu’nun hamam anlatısından çok farklı olduğunu belirterek, Montagu’yu eleştirir ve teşhircilikle suçlar. “Lady M.W. Montague’nun anlattığı lüzumsuz ve shevoni teşhirciliğin izine rastlamadığımı söylemeden geçmiş olursam haksızlık etmiş olurum. Ya bu sarışın sefir hanımı, garip bir merasime katılmış olmalı, yada Türk hanımlar edep mevzuundaki fikirlerinde daha hassas ve müşkülpesent hale gelmiş olmalı.” (Pardoe, 2010: 105)

Şehrin bütün havadisinin hamamda anlatıldığını ve hamamın Türk kadınlarının kahvehanesi olduğunu belirten Montagu’nun bu görüşüne ise, Pardoe şu ifadelerle destek vermiştir:

“Hamam aslında Şarklı kadınların yeryüzündeki cennetidir, burada tahsilsiz, ama zeki kadınlar, kapasitelerinin elverdiği ölçüde, siyaseti, toplumsal ve milli meseleleri, skandalları ve bu gökkubbenin altında olup biten, diğer bütün mevzuları münakaşa ederler ve ayrıca kalabalığın, gürültüsünü, keşmekeşi ve heyecanı içinde haremın sessiz ve tecrit edilmiş muhitinden de iyice intikam alırlar. ” (Pardoe, 2010: 105)

Pardoe’nin bu ifadeleri, hamamın sadece bir yıkanma yeri olmadığını sosyal ve psikolojik olarak önemli bir rehabilitasyon merkezi olduğunu göstergesidir. Pardoe’yi hamamda kaldığı sürede en fazla rahatsız eden hadiselerden biri, kendisini neredeyse boğacak duruma getiren ağır kükürt buharı ve kükürtten ciltleri kararmış çirkin hamamcı kadınlar olmuştur.(Pardoe, 2010: 104-105)

1786 yılında İstanbul’da bulunan Elizabeth Craven Türk kadınlarının vakitlerinin büyük bir kısmını süslenerek ya da hamamda yıkanarak geçirdiğini belirterek, sıcak su ile bu kadar fazla yıkanmanın adalelerin elastikiyetini bozduğunu ve onsekiz yaşındaki bir kadının iki misli yaşlı görüldüğünü iddia etmiştir.(Craven, 1939: 17) Atina’da kaldığı sürede yaptığı bir hamam ziyaretinde Craven, kendine özgü hegemonik ve Oryantalist üslubuyla kadınların hamam kültürünü şöyle anlatır. “Hamamdan da haşlanmış gibi çıkıyorlar. Hamam kadınların en büyük eğlencesidir. Yıkanarak ve süslenerek hamamda beş saat kalıyorlar. Bu kadar tombul kadını bir arada görmediğim gibi, bu kadar tombul kadınlar da görmemişim. Pek kokot giyiniyorlar ve fevkalade özeniyorlar.” (Craven, 1939: 24)

Durand De Fontmagne Kırım Savaşı sonrası geldiği İstanbul'da hamam kültürü üzerine izlenimlerini aktaran başka bir kadın seyyahtır. Fontmagne'nin verdiği bilgiler kendinden önce bu kültüre şahit olan diğer kadın seyyahların görüşlerini doğrular niteliktedir. Formagne Şarklı kadınların, kokuyu ve makyajı çok sevdiğini belirterek, bütün bunlara rağmen Şarklı kadınların tenlerinin ve vücutlarının bozulduğu ifade etmiştir. Fontmagne bunun nedenini, "*Çok sık yaptıkları sıcak banyolar yüzünden tenleri ve vücutları bozuluyor. Sıcak su derilerinin tazeliğini yok ediyor*" ifadeleriyle açıklar (Fontmagne, 1977: 247) Hamamın Türk kadınları için sosyal ve enformatik bir yönünün olduğunu ifade eden Fontmagne, "*Şark'ta hamam, şehirde geçen bütün olayların anlatıldığı bir yer. Devirler boyu hamam Türk kadınları için en büyük eğlence yeri olmuştur*" (Fontmagne, 1977: 247) ifadelerini kullanmıştır. Batılı Oryantalist muhayyilenin Doğu'ya ait en önemli imgelerinden biri olan ve Oryantalist birçok tabloya hayat veren hamam, Osmanlı sınırlarını ziyaret eden bir çok kadın seyyah tarafından sosyal bir mekan olarak tanımlanırken, kadınların kişisel gelişimine katkı sağladığı, ancak fiziki olarak kadınları olumsuz etkilediği şeklinde bir düşüncenin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

4. Osmanlı Kadını ve Giyim-Kuşam

Osmanlı toplumunda giyim- kuşam kişilerin toplumdaki statüsünü belirleyen en önemli noktalardan birisidir. Elbisenin rengi, kumaşı, biçimi giyen kişinin toplumsal konumu ile ilgili önemli bir işaretir. (Evren ve Can, 1997: 74) Özellikle saray kadınları ile saray bürokrasisinin temsilcisi paşaların eşleri, pahalı kumaşlardan yapılmış elbeleri tercih etmiştir. Osmanlı kadını XIX. yüzyıla kadar klasik bir giyim tarzını benimsemişken bu yüzyılın sonlarına doğru modernleşme hareketlerinin de etkisiyle, giyim ve kuşamda çok derinlemesine olmayan bazı yenilikler meydana gelecektir. (Davis, 2009: 207) Başlıca giyilen elbiseler, çarşaf, entari, ferace iken başa takılan başlıklar ise, peçe, hotoz, yaşmak şeklinde ifade edilmektedir. (Davis, 2009: 207-209) İstanbul'da yaşayan Müslüman bir kadının dış kıyafeti ferace ve yaşmaktan oluşmaktadır. Ferace bol kollu ve ayak bileklerine kadar uzanan bir elbisedir. (Garnett, 2009:499) Elizabeth Craven, İstanbul'da sokakta rastladığı ferace giyimli kadınlar için, "*... bir mumyaya benziyorlar, Gırtlaklarından topuklarına kadar vücutlarını örtüp saran esvaba ferace diyorlar*". İfadelerini kullanmıştır.³ (Craven, 1939: 11) Hanedan mensubu ya da üst düzey kadınlar ise resmi ortamlarda şeffaf yaşmak ve peçeleri ile milli örtü olarak nitelendirilen son derece süslü bir pelerini andıran çarşaflarını giymişlerdir. (Neave, 2008: 49)

Osmanlı Devleti'nde giyim- kuşam, bir kadının toplumda hangi milletten olduğunu göstermesi noktasında önemli ipuçlarını içerir. Durand De Fontmagne bunu

³ Lady Montagu ve ardılı Elizabeth Craven Feracenin ve yaşmakların Türk kadınına büyük bir özgürlük sağladığını, Ferace ve yaşmak sayesinde sokakta hiç kimsenin, hatta kocalarının bile bu kadınları tanıyamadıklarını söyleyerek, dolayısıyla bu şekilde, kadınların gönül eğlencelerinden yasak aşklarına kadar herşeyi bu sayede özgürce yapabildiklerini iddia etmişlerdir. (Bkz, Montagu, 1939: 14; Craven, 1939: 11)

anlatırken “Şark'ta bir kadının hangi milletten olduğunu anlamak için yüzünü örtüp örtmediğine bakmak yetiyor. Rumlar ile Frenklerin yüzleri açık, Yahudilerle, Ermenilerin yarısı örtülü. Türkler ise yalnızca gözlerini açıkta bırakıyor” (Fontmagne, 1977: 243) ifadelerini kullanarak giyim-kuşamın sosyal hayattaki etkisine vurgu yapmıştır. Kadın seyyahlardan bazıları Osmanlı kadınının giyim-kuşamı hakkında değerlendirmelerde bulunurken, bu elbiseleri giymekten kendilerini alamamıştır. Bu seyyahlardan biri olan Lady Montagu giymiş olduğu elbiselerini şu şekilde tarif etmiştir:

“Eovela gayet geniş bir şalvarım var; bacaklarımı örterek topuklarıma kadar iniyor; gayet ince, pembe damaskodan kenarı gümüş işlemeli. Terliklerim beyaz keçi derisinden ve altın işlemeli. Şalvarın üzerine beyaz ipekten, etrafı bir işlemeli bir tül gömlek sarkıyor, kolları geniş ve kısa, dirseğimde; yakası elmas bir düğme ile kapanıyor. Gömlekten sinemin renk ve şekli olduğu gibi görünüyor. Entarim de altın sırma Şam kumaşından, kolları uzun, kenarı gayet kalın altın sırma işlemeli, elmas inci düğmelerle süslü; kaftanım da şalvarımın kumaşından; bu esvabın uzunluğu da bütün boyunca ayaklarıma düşüyor... ..Yeşil ve sırma işlemeli bir kürküm var.”(Montagu, 1939: 13-14)

Bir Harem ziyaretinde Türk kadınının giyim- kuşamına ait değerlendirmelerde bulunan Julia Pardoe XIX. yüzyılın ilk yarısında giyim kuşam alışkanlıklarının XVII. Yüzyıldan çok da farklı olmadığını şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Bütün kadınlar ince biyelerle süslenmiş ipek elbiselerin altına, iç gömlekler giymişlerdi; desenli pazenden yapılmış bol şalvarları ayak bileklerine kadar iniyordu; ayakları çıplaktı, başparmaklarını ancak örten ufak sarı terlikleri ayaklarına geçiriveriyor ve entarilerini, yani yere değen elbiselerini arkalarından sürükleyerek bunlarla çok rahat yürüyorlardı.Tek parça olan bu elbiseler, her iki yanda belden aşağı yırtmaçlı oluyor ve bele sarılan yün bir kumaşla birlikte giyiliyor. Kıyafet kışın kenarları kürklü, umumiyetle açık yeşil veya pembe bir dar yelekle tamamlanıyor” (Pardoe, 2010: 19-20)

Kırım Savaşı esnasında İstanbul'da bulunan Lady Emilia Hornby bir Cuma günü Göksu mesiresinde gördüğü kadınların giyim kuşamı karşısında oldukça etkilenmiştir. Türk kadınlarının renkleri birbirine yakıştırma konusunda son derece başarılı olduğunu ifade eden Hornby bu manzarayı bir çiçek bahçesine benzeterek, ev sahibesi kadının kenarları siyah kadifeyle ya da simle işlenmiş gösterişli pembe bir ferace giydiğini, yüzündeki yaşmağın ise güzelliğini gizlemekten çok ortaya çıkardığını belirterek “Söz konusu kadın genellikle, tavus tüylerinden yapılmış, iki tarafı da aynı olan bir yelpaze taşıyor. Hemen yanındaki kadının kıyafeti beyaz janjanlı uçuk saman renginde; daha sonraki kenarları altın sırmalı bir zümrüt yeşili, onun yanındakiyse, güzel bir menekşe kıyafet giymiş. Beyaz yaşmak bu renklerin tümüyle hoş bir tezat oluşturuyor” (Hornby, 2007: 63) ifadelerini kullanmıştır. Ancak Hornby'nin Türk kadınları ve elbiseleri ile ilgili değerlendirmeleri hep böyle olumlu değildir. Oryantalist bir üslupla dile getirdiği düşüncelerinde Hornby, Türk kadınının değer kazanmasının tek ölçüsünün güzelliği olduğunu bunun dışında hiçbir şeyden anlamayan “acınası bir yaratık” olduğuna dair fikirlerini şu ifadelerle dile getirmiştir.

“Türk kadını güzel olmak zorunda, çünkü hiçbir şey bu zavallı yaratığın yürümeye ya da işe yarar herhangi bir şey yaptığını görmekten daha kötü olamaz. Yolda ayağını sürüyerek utangaç bir papağan gibi yürüyor ve bol gelen kıyafeti sanki bir sonraki adımında kaçılmaz olarak üzerinden düşecekmiş gibi duruyor... ..Nitekim kadın eğer güzel değilse ya da zengin bir erkeğin malı değilse, görülebilecek en kötü yaratığa dönüşüyor.”(Hornby, 2007: 65)

İstanbul’da kadınların giyim-kuşam adetleri bu şekilde anlatılırken Anadolu’da ki kadınların ise giyim ve kuşamının daha sade ve kapalı olduğu görülmektedir. Buna göre yüzün üst kısmı siyah at tüyünden yapılmış bir peçeyle tamamen örtülür ve başın geri kalan bölümüyle birlikte alt kısmı beyaz patiska şeritleriyle sarılır. Farklı bir tesettür elbisesi olan *“Mahreme”* ise Türkiye’nin büyük bir bölümünde kullanılmaktadır. Ekose kumaştan yapılmış bu çarşafın üst kısmı başın üzerinden geçirilerek, çenenin altından tutturulur ve koyu renkli ipek ya da muslinden bir şalla yüz tam olarak örtülür.(Garnett, 2009: 500)

XIX. yüzyıl modernleşme hareketlerinden giyim- kuşam yönüyle Osmanlı kadını da etkilenmiştir. Batılı tarz giyim-kuşam alışkanlıkları bazen Batılı kadın seyyahlar tarafından gülünç ve acınası olarak nitelendirilmiştir.(Garnett, 2009: 500) Esmâ Sultan’ı ziyareti esnasında, Sultan’ın evlatlığı Nazif Hanım’ın Batı-Doğu karışımı elbisesi için Pardoe *“Bundan daha çirkin bir şey olamaz”* ifadelerini kullanmıştır. (Pardoe, 2010: 212)

Osmanlı Devleti’nde zaman zaman kadınlara ait giyim-kuşama düzenleyen *“irade”*ler yayınlanmıştır. II. Abdülhamit Dönemi’nde önce ferace giyimi yasaklanmış, yerine çarşaf getirilmiş daha sonra, güvenlik nedeniyle yeniden feraceye dönmüştür.(Davis, 2009: 219) Giyim-kuşama ait yoğun bir değişimin yaşandığı bu süreci, II. Abdülhamit Döneminde İstanbul’da bulunana Georgina Adelaide Müller *“...neredeyse her yıl yaşmakların daha kalın, feracelerin daha şekilsiz olması için yasalar çıkarılmaktadır”* ifadeleriyle anlatmıştır (Müller, 2010: 133)

Doğulu kadına ait giyim-kuşam nesnelereinden biri olan *“Peçe”* Oryantalist imgeleminde önemli bir yer tutmaktadır. Birçok erkek seyyah Peçe’yi eserlerinde gizemin, egzotizmin, ulaşılmazlığın sembolü olarak anlatırken, kadın seyyahlar daha farklı bir bakış açısı ortaya koymuşlardır. İstanbul’a birçok gelen feminist gazeteci-yazar ve seyyah Grace Ellison Türk kadınının ve Türkiye’nin modernleşmesi konusunda etkili görüşler ortaya koymuştur. Peçe’yi *“asırlardır süregelen bir esaret”*(Ellison, 2009: 53) olarak tanımlayan Ellison *“Bir Türk kadınından peçesini açıp dışarı çıkmasını istemek, bir İngiliz kadından bluzunu çıkarıp sokağa çıkmasını istemek gibi bir şey... Yanan bir evden kurtarılan kadınların ölümle pençeleşirken bile yüzlerini peçeyle örtmeye çalıştıklarını duydum; bu nasıl bir gaflet”*(Ellison, 2009: 63-64) ifadeleriyle et ve tırnak niteliğinde olan Osmanlı kadını-Peçe ilişkisini ortaya koymuştur. Cemal Paşa ile değişik vesilelerle İstanbul’da görüşen Ellison peçe ile ilgili, Paşa’nın kendisine *“Görüyorsunuz, onlara verilen hürriyetten faydalanmaya çalışmıyorlar”* (Ellison, 2009: 55) beyanatında bulunduğunu ifade ederek kadınların kendilerine verilen bu haklardan faydalanmaya çok niyetli olmadığını söylemiştir. (Ellison, 2009: 65) Ellison, İstanbul’da Türk kadın hareketinin önemli temsilcilerinden ve

aydınlarından biri olan Halide Edip Adıvar ile de görüşme fırsatı yakalamıştır. Ellison, Batılı tarzda eğitim görmüş olan Halide Edip Adıvar'ın "*Peçe kadınları tehlikeli bir gizemle kuşatıyor*" söylemine rağmen dışarıya kalın bir peçeyle çıktığını, bunun nedenini sorduğunda ise Adıvar'ın buna "*alışkanlık*" olarak cevap verdiğini belirtmiştir. (Ellison, 2009: 64)

31 Mart Olayı esnasında İstanbul'da bulunan Fransız kadın seyyah Marcelle Tinayre, Osmanlı kadın hareketinin ve yazınının önemli ismi Fatma Aliye Hanım üzerinden modernleşme-Peçe ilişkisine ait izlenimlerini aktarmıştır. Tinayre, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olarak Batılı tarzda eğitim alan, Müslüman kadının erkekten bağımsız çalışma hakkını savunan Fatma Aliye Hanım'ın geleneksel bir anlayışa sahip olduğunu, Peçe'nin ve çarşafın kaldırılmasını istemediğini, ancak kapalı bir hayat yaşayan Türk kadınlarının, yüzlerinin asla güneş ve hava görmediği için kansızlık hastalığına دچار olduklarını, bu hastalıktan nasıl kurtulacaklarını kendisine sorduğu belirtmiştir.(Tinayre, 1998:155-156)

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e kadın modernleşmesinin temel yapı taşlarından biri Peçe olmuştur. Kadim bir anlayışın uzantısı olan Peçe Doğu toplumlarında kadın için gizemin imgesi olurken aynı zamanda içe kapanmışlığın da göstergesi olarak tanımlanmıştır. Kimi zaman seyahatlerin nedeni olan ve Doğu'ya ait egzotizmi içinde barındıran Peçe, bazen önemli bir kamufraj aracı olarak kullanılmış ve Ellison'un bildirdiğine göre II. Abdülhamit yönetiminden Meşrutiyete geçişte, evden eve, bildirilerin ve mektupların gizlice taşınmasına hizmet etmiştir. (Ellison, 2009: 64) Kuşkusuz büyük değişimler ve dönüşümler bir anda gerçekleşmez. Toplumların yerleşik alışkanlıklarını değiştirmek her zaman zor, ancak imkansız değildir. Ellison ve Tinayre, Halide Edip Adıvar ile Fatma Aliye Hanım'ın ilerleyen yıllardaki giyim-kuşam tarzlarını inceleyebildilerse söz konusu değişime şahit olmaları muhakkaktır.

5.Osmanlı Kadını ve Eğlence Hayatı

Osmanlı kadının başlıca eğlence faaliyetleri arasında , ev ziyaretleri, düğün şenlikleri, mesire gezintileri, araba turları, alışveriş gezmeleri ve hamam ziyaretleri önemli bir yer tutmaktadır. (Garnett, 2009: 518) Türk kadınının bu aktivitelerine bizzat şahit olan Lady Montagu "*Türk kadınları dünyanın en hür kadınlarıdır... Ömürlerini daima bir zevk ve eğlence ile geçirirler. Bütün meşgaleleri misafirliğe gitmek, misafir kabul etmek, yıkanmak, para harcamak için hoş vesileler aramak, yeni modalar icad etmektir*" (Montagu, 1939: 39) ifadelerini kullanarak Türk kadınının eğlence hayatına dair önemli işaretler vermiştir. Hamam ve Harem ziyaretlerinden sonra Osmanlı kadınının en büyük eğlencelerinden biri mesire gezintileridir. Bu gezintiler için seçilen mekanların başında İstanbul'un Avrupa ve Asya yakalarında bulunan "*Avrupa'nın Tatlı Suları*" Kağıthane ve Alibeyköy Dereleri, "*Asya'nın Tatlı Suları*" Göksu ve Küçüksu Dereleri gelmektedir. (Garnett, 2009: 519) Kadınların kendilerini en rahat ifade edebildikleri bu mekanlar için Julia Pardoe "*Türk kadınlarını kendi evlerindeymiş gibi rahat görmek isteyen seyyahlar, bir Cuma günü Asya'nın tatlı sularının yani güzel Göksu'yu ziyaret etmelidir*" ifadelerini kullanmıştır.(Pardoe, 2010:

495) Göksu mesire alanını ziyaret eden kadın seyyahlardan biri olan Lady Emelia Hornby burayı Türklerin "Hyde Park"ı olarak nitelerken, eşsiz güzelliğine de dikkat çekerek "Üç tarafı tepelerle çevrili, önünde ışıltılı bir boğaz manzarası olan ve Avrupa yakasındaki surlarıyla, burçları sarmaşık kaplı Rumeli Hisarı'nı gören büyüleyici bir yer" (Hornby, 2007 :62) söyleminde bulunmuştur.

Ağaçları, peçeli kadınları, renkli arabaları, satıcıları ve eğlenceleri ile Göksu vadisi Batılı bir çok kadın seyyah tarafından Şark'ın hayat bulduğu bir yer olarak tarif edilmiştir. Şark'ı ruhen ve şeklen hissettiren bu vadinin büyüleyiciliği karşısında Pardoe "Bir Avrupalı burası hakkında önceden bir fikir sahibi olmadan hop diye Göksu'ya konabilseydi büyülediğini ve o zamana kadar Şark'lı bir masalcının mübalağa kabul ettiği şeylerin, hakikat halini aldığına şahit olduğunu zannedirdi." (Pardoe, 2010: 496-499) şeklindeki düşüncelerini dile getirmiştir.

Cuma günü Göksu'ya varan kadınlar, hizmetkarları ile birlikte sınırsız bir eğlence ortamı oluştururlar. Yerlere serilen rengarenk halıların üzerine oturduktan sonra vakitlerini, meyveler, tatlılar, çörekler ve başka lezzetli şeyler yiyerek, kahve yudumlayıp, sigara içerek geçirirler. Bütün bunların yanında şarkılar söylemek, raks etmek, yeşil çayıruları gezmek, oyunlar oynamak, şen kahkalarla yarışmalar düzenleyip şakalaşmak da günün renkli ve eğlenceli bir şekilde geçmesini sağlayan temel aktivitelerdir.(Garnett, 2009: 526) Kadınların Göksu'da ki bu doğal halleri, misafirperverliği, bazı seyyahların üzerinde önemli bir tesir bırakarak, önyargıların da yıkılmasına neden olmuştur. Bu seyyahlardan biri olan Pardoe, Türk kadınının doğal halinin etkileyiciliğine ve Batılıların yanılgılarına şu ifadelerle dikkat çekmiştir:

"Türk kadınınına bu kadar müspet gözle bakmamıştım. O gün sanki bütün yürekler bayram yapıyordu. Akşam çöküp kayıgımıza döndüğümüzde, Göksu vadisine veda ederken, Türkleri artık daha iyi tanıdığımı hissettim. İçtimai karakterlerini o güne kadar olduğundan çok daha doğru anlamıştım... Sözüünü etmeğe değer mühim bir nokta daha var. Peşin hükümleri bir yana bırakmaya ve bu insanların milli itiyatlarını tetkik etmeye kararlı bir Avrupa'lı, Şark'lularla daha fazla beraber oldukça, hem onları tesir altında bırakan efsar ve hissiyattan, hem de hareketlerinin nasıl tutarlı bir bütün oluşturduğuna daha fazla hayran oluyor. Yabancı misafirlerinin sinir bozucu ve intibaksız itiyatlarına ve peşin hükümlerine gösterdikleri müsamaha da cabası." (Pardoe, 2010: 504)

Osmanlı kadınının Göksu ve Kağıthane mesirelerinin dışında diğer önemli bir eğlencesi alışverişidir. Julia Pardoe, alışverişi "Cihanşümül kadınısı bir çılgınlık" olarak tanımlarken, Şarklı hanımların bu konuda Avrupalı kadınlardan geri kalmadığını ifade ederek, "Alışverişin Şarklı hanımlar arasında, sarışın Avrupalı kardeşlerinde olduğu gibi revaçta olduğunu" belirtmiştir. (Pardoe, 2010: 28) Alışverişin merkezinin Kapalıçarşı olduğunu söyleyen Pardoe, Türk kadınlarının ismi daha önceden belli olan satıcıların çağrılarak, mallarını, kadınların arabasının önüne getirmeleri sonucunda alışverişin gerçekleştiğini ifade etmiştir.(Pardoe, 2010: 28) Avrupalı tarzda dükkanlardan da alışveriş yapan Türk kadını için, alışverişin bir cilveleşme nedeni olduğu da iddia edilmiştir. Bu tür

dükkanlarda, dükkan sahiplerine ve çalışanlarına cilveler yaparak malları inceleyen ve tanımadığı mallar hakkında saçma sorular sorduğu iddia edilen(Garnett, 2009: 519) Türk kadını için alışveriş, bu yönüyle bir gönül eğlendirme ve kendini beğendirme fonksiyonu olarak tanımlanır.(Pardoe, 2010: 28)

Osmanlı Sarayı'nda yedi yılını geçiren Şair Leyla Saz, Osmanlı kadınının üst zümresini teşkil eden Saray Haremi'nin alışverişine ilişkin önemli bilgiler paylaşmıştır. Buna göre Kapalıçarşıya giden Harem mensuplarının Nuru Osmaniye Camii'nde kendileri için ayrılmış özel bölümde dükkan sahiplerinin getirdiği malları inceleyip, beğenilen malların Haremağası vasıtasıyla saraya getirilmesi söz konusudur.(Saz, 2010:115) Kent içinde yaşayan orta halli ailelerin kadınlarının ise haftada bir kurulan mahalle pazarlarından alışveriş yaptığını belirten Saz, bu pazarlarda birçok kadının da mal sattığını ifade etmiştir.(Saz, 2010: 117)

Saray Haremi'nin eğlence hayatına dair bilgiler veren Leyla Saz, kadınların gazete, değerli edebi eserler ve özellikle tarih okuduklarını, el işi yapıp müzikle uğraştığını , unutulmaya yüz tutmuş "adres" ve "cemiyet" gibi iki eski oyunun oynandığını belirterek, parasız olmak kaydıyla tavla ve iskambil oynandığını da ifade etmiştir.(Saz, 2010: 103)

6. Osmanlı Kadını; Evlilik, Düğün, Boşanma ve Çok Eşlilik

Osmanlı Devleti'nde toplum yapısının vazgeçilmez unsurlarından biri evliliğdir. Öyle ki hiç evlenmeden hayatını tamamlayan kimselere pek nadir rastlanmıştır.(Faroqhi, 2002: 116) Osmanlı Toplumunda bir kız çocuğu yetişkinlik çağına gelmeye yakın 12-14 yaşlarından itibaren evlenme sürecine girmiş olur. Evlilik, kadın için doğal bir süreç olarak değerlendirilirken, dul kalmış kadınlar bile hemen evlenmeye teşvik edilmiştir.(Davis, 2009: 75)

Evliliğin görücü usulüyle gerçekleştiği Osmanlı toplumunda, görücülük vazifesini, damat adayının annesi, akrabası, aile dostu ya da bu işi yapmayı adet haline getirmiş çöçatan denilen kişiler yapmıştır. (Davis, 2009: 75; Sancar, 2010: 65) Bir aile dostunun görücülüğüne ilişkin önemli bir örnek Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın eşi Melek Hanım'ın, aile dostları Gözlüklü Reşid Paşa için yaptığı görücü görüşmeleridir. Bu ziyaretlerin nasıl yapıldığını Melek Hanım şu ifadelerle anlatmıştır:

"Evlenecek bir kız bulunduğunu bildiğiniz evin kapısını çalarsınız. Ne istiyorsunuz hanım? Sorusuna karşılık evdeki genç hanımı görmek istiyorum cevabını verdikten sonra hemen salona alınır ve bir divana oturursunuz, bu arada evin kızı en güzel giysilerini giyer ve en gösterişli takılarını takar. İçeri girer, elindeki mendille sizi selamlar, karşınızda bulunan ve özellikle kendisi için hazırlanmış bir koltuğa oturur, gözleri hep yerdedir. Daha sonra küçük gümüş bir fincanla kahve ikram edilir. Siz kahvenizi içerken genç kız da yanunuzdadır; kahveniz biter bitmez çekilir; görmeye geldiğiniz kızı tepeden turnağa ayrıntılı biçimde inceleyebilmek için kahvenin ağır içilmesi gerekmektedir." (Melek Hanım, 2003, 27)

Evlilik sürecini başlatan görücü işi bittikten sonra damat adayının ailesi konuyu kendi aralarında konuşarak, kızı isteyip istememe konusunda ortak bir karara varırlardı. Alınan karar olumlu ise aracilar vasıtasıyla bu muhataplarına bildirilirdi. Kız istemeden sonra ise düğün hazırlıkları yavaş yavaş başlardı. Düğünden önce halledilmesi gereken konular olup, bunların başında geline verilecek Mehir gelmektedir. Mehir, gelinin evlendiği yere götürdüğü çeyizden ve kız babasına verilen başlık parasından farklı olarak, damadın geline ödediği para veya verdiği yahut vermeyi taahhüt ettiği mülke verilen isimdir. (Sancar, 2010: 65) Dini kaynakları referans alan İslam hukuku Mehir konusunu alenen kız lehine düzenlemiş ve erkek tarafından alınan para ve mallardan, kızın, erkek kardeşlerinin ya da akrabalarının tasarrufunu engellemiştir.(Ortaylı, 2010:97) Mehir boşanma ya da ölüm durumunda kadın için hem maddi bir güvence, hem de erkeği boşanmaktan caydıran önemli bir etkidir.(Faroqhi, 2002: 117; Garnett, 2009: 507; Sancar, 2010: 65)

Düğünden önce halledilen diğer bir mesele kına gecesidir. Bu gece gelinin genç kızlığa vedası gibidir. Misafirler bu önemli günde gelin adayını yalnız bırakmazlar. Düğün gününe gelindiğinde gelin, düğün alayı eşliğinde evinden çıkar ve yeni evine ulaşır. Aynı gün akşama kadar olan süreçte, misafirler; kadınlar, haremlikte, erkekler ise selamlıkta ağırlanır ve bu merasim iki gün daha devam eder.(Sancar, 2010: 70-72)

Halka ait düğün mersimleri yukarıda anlatıldığı şekilde yapılırken, Saray düğünleri bir çok yönüyle halk düğünlerinden farklılık göstermiştir. Saray düğünleri kalabalığı ve ihtişamı ile bir çok seyyaha Şark'a ait önemli tablolar sunmuştur. II. Mahmut'un kızı Mihrimah Sultan'ın Said Paşa olan düğün merasimine tanık olan Julia Pardoe, Hanım Sultan'ın çeyiz alayındaki kalabalık karşısında *"O sabah hanedan düğünü münasebetiyle İstanbul'da toplanmış olduğu söylenen üçyüzbin kişinin tamamı yolumuza çıkmış olsa gerek! Daha önce böyle bir insan kalabalığını hiç görmemiştim."* ifadeleriyle şaşkınlığını dile getirmiştir.(Pardoe, 2010: 348) Havai fişek gösterileri, ziyafetler, eğlenceler, gece yarısı düzenlenen ışık oyunları bu düğün şenliklerinin en eğlenceli bölümlerini oluştururken, Osmanlı kadını bu eğlencelerden de geri kalmamıştır. Pardoe, kayıkla Sahil boyunca ilerlerken kayıklara kümelenmiş ışık gösterilerini izleyen bir çok kadın görür ve *"Kadınların sayısız beyaz yaşmakları fişeklerin ışığında dalgaların köpükleri gibi parlıyordu. Hiçbir Türk kadınının akşam sekizden sonra sokaklarda yürütmesine müsaade edilmediği için, ışık oyunlarını seyretmenin tek yolu sahildir"* ifadelerini kullanır. (Pardoe, 2010:343-344) Mihrimah Sultanın düğününe son ana kadar şahitlik eden Pardoe, Hanım Sultan'ın Saraydan çıkışını ve Paşa'nın konağına varışını şu şekilde anlatır.*"Düğün günü Mihrimah Sultan Mızıkay-ı Hümayun öncülüğündeki alayla Saraydan çıkmış ve konağın önüne geldi. Arabanın önünde diz çöken Said Paşa tarafından Haremın büyük sofasına götürüldü ve altın yaldızlı kapılar kapatıldı."* (Pardoe, 2010: 355-356)

Osmanlı Devleti'nde bir çok düğün merasimine katılan Alman kadın seyyah Anna Grosser Rilke, Türk düğünlerinin Avrupalılar için garip ve çoğunlukla eğlenceli geçtiğini ifade etmiştir.(Rilke, 2011: 214) Üst düzey düğünlere de katılma fırsatı bulan Rilke bir

nazırın kızının düğününde de bulunmuştur. Gelin kızın içinde bulunduğu ortam, 16 yaşında olması ve kıyafetleri Rilke'nin geline karşı bir acıma duygusuna kapılmasına neden olmuştur. *"En fazla 16'sında olan çocukcağızın elinde ağır bir yelpaze tutuyordu. Sırtındaki ağır tuvaletin altında adeta ezilmiş, tahtta kıvıldamadan oturuyordu ki bu haliyle yürek bukan bir hali vardı"*(Rilke, 2011: 215) ifadeleriyle durumu anlatan Rilke, damadın salona teşrif etmesine de şahit olarak, damadın yanında gelinin minik bir kurban olarak tahayyül ettiğini gözlerinin dolduğunu ifade eder. Damadın Haremağasının elindeki keseden alarak ortaya saçtığı altın ve gümüş sikkeleri almak için birbirini ezen kadınların adeta yerlerde yuvarlandığını sözlerine ekler.(Rilke, 2011: 216)

Her toplumunda olduğu gibi Osmanlı Toplumunda da evlilik sonrası boşanmalar görülmüştür. Boşanmaların temel referans kaynağı İslam hukuku olup, buna göre evlilik çeşitli yollarla bitirilebilmektedir. Boşanmanın gerçekleşmesi için kocanın iki Müslüman erkeğin şahitliğinde *"seni boşadım"* ya da *"boşsun"* demesi yeterlidir. (Davis, 2011:137) Ancak boşanma talebi her zaman tek taraflı değildir. Bazen kadınların talebiyle de boşanmalar gerçekleşmiştir. Boşanmayı isteyen taraf koca ise, boşayacağı eşine, miktarı önceden belirlenmiş bir meblağı ve üç aylık geçim akçesini temin etmek zorundadır.(Faroqhi, 2002: 117) Duran De Fontmagne, boşanma konusunda fazla bir formaliteye gerek olmadığını, boşanmanın gerçekleşmesi için kocanın Kadı huzurunda karısına *"karım boştur"* demesinin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Eğer erkek karısını sebepsiz yere boşuyorsa ona belli bir miktar para vermesi gerektiğini söyleyen Fontmagne, kocanın haklı olduğu durumlarda ise böyle bir ödemenin zorunlu olmadığını söyleyerek, kadının horlamanın da önemli bir boşanma nedeni olduğunu ifade etmiştir. Fontmagne'nin İzlenimlerine göre zenginler ödemeyi düşündükleri parayı düşünerek boşanmaya pek yanaşmamaktadır.(Fontmagne,1977: 238-239) Erkek karısını boşama düşüncesinde ise onun getirdiği kahveyi ekmeği ya da yemeği yemeyerek, haftada iki kez gittiği hamam parasını vermeyerek bu niyetini belli etmektedir.(Fontmagne, 1977: 239)

Osmanlı Devleti'nde evlilik konusunda merak edilen başka bir husus çok eşlilik. Çok eşlilik Osmanlı topraklarını ziyaret eden bir çok seyyahın zihnini meşgul eden bir kavramdır. Bu konuda anlatılanların gerçekliği sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Osmanlı kadınları hakkında detaylı çalışmaları olan Lucy Garnett, Osmanlı toplumunda çok eşliliğin nadir bir durum olduğunu şu ifadelerle ortaya koymuştur: *"İslam hukukunun bir erkeğe dört eşle evlenme ve sınırsız cariyeyle sahip olma iznini vermesine karşın, genellikle, sanılanın aksine, bir Osmanlı ailesi, hiç de evin reisiyle evli bir çok kadından oluşmaz. Aslına bakılırsa, günümüzde Türk emekçi sınıfında tek eş kuralıdır ve daha varlıklı sınıflarda birden fazla eş istisnadır; her zaman böyle olduğu açıktır."* (Garnett, 2009: 502)

Garnett'in belirttiği gibi çok eşliliğin Osmanlı Toplumunda sanıldığı kadar yaygın olmadığını ifade eden seyyahlardan biri olan D'Ohsoon bunun nedenini, birden çok kadına bakma güçlüğü, ev huzurunu bozma endişesi ve kız ailelerinin evli erkeklere kızlarını verme konusunda titiz davranmaları olarak açıklamıştır.(Evren, Can, 1997: 133)

Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olmadığı belirten başka bir kadın seyyah olan Georgina Adelaide Müller, bir erkeğin ikinci bir eş almasının temel nedenini, ilk karısından çocuk olmaması olarak açıklar. Müller böyle bir durumda ise kocanın evdeki Harem mensuplarından biriyle nikahlandığını ve bunun Türk kadınları nezdinde kabul gördüğünü söyler. (Müller, 2010: 128) Bir nazırın eşini ziyaretinde nazır eşinin, erkeğin zorunlu durumlarda haremde biriyle nikahlanması hususunu Türk kadını ile Fransız kadını arasında bir kıyaslamaya tabi tutarak değerlendirdiğini belirten Müller *“Biz sizden daha mutluyuz. Bizim kocalarımız hizmetkarlarımız arasından bildiğimiz birini beğeniyor. Fakat sizin kocalarınız, sizin tanımadığınız Aktristlerle dolaşıyor”* ifadeleri karşısında şaşkınlığını gizleyemez. (Müller, 2010: 128)

Çok eşlilik konusunda engin bir merak duygusuna sahip olan gazeteci-yazar-feminist-seyyah Grace Ellison XX. Yüzyıl başlarında İstanbul’da, çok istemesine ve aramasına rağmen çok eşli bir Türk evi görememesinin üzüntüsünü yaşadığı söyler. Evinde kaldığı arkadaşı Fatma Hanım’ın sütannesinin yardımıyla bu emeline ulaşacak olan Ellison, sütannenin aynı dervişle evli iki arkadaşını ziyaret ederek ilk defa böyle bir olaya ilk defa şahitlik ettiğini ifade etmiştir.(Ellison, 2009: 100-105)

Görüldüğü gibi çok eşlilik, Osmanlı dünyasında çok fazla tercih edilen bir aile tarzı olmayıp, nadir rastlanan bir olgudur. Ancak bu düşüncenin Batılı zihinlerde yer edinmesinin kaynağında şüphesiz, Oryantalist imgeler vardır. Doğu’yu şehvetin ve egzotizmin merkezi olarak addeden bir çok seyahat yazınında, bu konu sık sık işlenmiş, Harem ile ilgili verilen yanlış bilgiler bu kaynağı beslemiş, ve Şark, her erkeğin dört kadın ile evlendiği, sürekli Binbir Gece Masallarının kurgulandığı bir mekan olarak tahayyül edilmiştir.

Sonuç

Batı dünyasının, Doğu’ya ait özellikleri öğrenmesinde seyyahlar ve seyahatnamelerin önemli rolü olmuştur. Bu öğrenme şekli bazen, Oryantalist seyyahların, gerçeği, zihinlerinde farklı bir şekilde kurgulamaları sonucunda yazdıkları eserlerinde, Doğu’ya ait sembollere farklı bir nitelik kazandırmıştır. Kuşkusuz bu kurgudan en çok etkilenen Doğulu sembollerin başında Osmanlı kadını gelmektedir. Özellikle bu sınıfa giren Osmanlı kadını Batılı muhayyilede erotik, egzotik ve erişilmez bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır. XVIII. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti’ni ziyaret eden seyyahlar silsilesine Batılı kadın seyyahların da eklenmesi seyahatnamelerde, anlatılan kişilerin ve kurumların daha gerçekçi bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır. Batılı kadın seyyahlar, Oryantalist muhayyilenin Doğu’ya ait en önemli imgelerinden biri olan ve sadece cinsel hazlara ve isteklere hitap ettiği iddia edilen Harem kurumunun bizzat içine girerek, bu kurumun, Osmanlı toplumunda aile kurumunun önemli bir bölümünü teşkil ettiğini, ev reisinin, kadın akrabalarının ve çocuklarının yaşadığı bir mekan olduğunu, sadece saraylarda değil orta ve üzeri halli birçok ailede bu kurumun görüldüğünü dile getirmişlerdir. Kimi seyyahlarca dört duvar arasına sıkışıp kalmış hayatın mahkumları olarak değerlendirilen Osmanlı kadınının,

kendine özgü bir eğlence anlayışının olduğunu belirten kadın seyyahlar, hamam gezmelerinin, göksu ve kağıthane pikniklerinin, ev ziyaretlerinin ve alverişin bu kadınların en büyük eğlenceleri olduğu belirterek, bazı konularda Osmanlı kadınının son derece özgür olduğunu ifade etmişlerdir. Osmanlı aile hayatında evlilik kurumunun çok önemli olduğunu belirten kadın seyyahlar, düğünlerin bir şenlik havasında geçtiğini bildirmişlerdir. Batı'da, Oryantalist Harem kurgusunun da etkisiyle, Doğu ile ilgili yaygın bir kanaat haline gelen çok eşlilik konusunun da abartıldığını dile getiren kadın seyyahlar bu tür ailelerin Osmanlı toplumunda yok denecek kadar az olduğunu ifade etmişlerdir. Değerlendirmelerinde zaman zaman Oryantalist söylemlere rastlanılsa da, Batılı kadın seyyahların, Osmanlı kadını ile ilgili gözlemleri, Batı'da erkek seyyahlar tarafından üretilen Doğulu kadın kurgusunun yanlışlığına dair en önemli kanıtlardan biridir.

Kaynaklar

- Akgündüz, Ahmet (2012). Tüm Yönleriyle Osmanlı'da Harem, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Akman, Filiz Barın (2011). Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Craven, Elizabeth (1939). 1786'da Türkiye, (Çev. Reşad Ekrem Koçu), İstanbul: Çığır Yayınevi.
- Davis, Fanny (2009). Osmanlı Hanımı, (Çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ellison, Grace (2009). İstanbul'da Bir Konak ve Yeni Kadınlar, (Çev. Neşe Akın), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Evren, Burçak, Dilek Girgin Can (1997). Yabancı Gezginler ve Osmanlı Kadını, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Faroqhi, Suraiya (2002). Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, (Çev. Elif Kılıç), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Fontmagne, La Baronne Durand De (1977). Kırım Harbi Sonrasında İstanbul, (Çev. Celal Altuntaş), İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Garnett, Lucy M. J. (2009) Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri, (Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul: Oğlak Yayıncılık
- Hanım, Melek (1999). Haremden Mahrem Hatıralar, (Çev. İsmail Yerguz), İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

- Hornby, Lady (2007). Kırım Savaşı Sonrasında İstanbul, (Çev. Kerem Işık), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kabbani, Rana (1993). Avrupa'nın Doğu İmaji, (Çev. Serpil Tuncer), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Montagu, Lady (1998). Şark Mektupları, (Çev. Ahmet Refik), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Montagu, Mary (1939). 1717-1718'de (Lale Devri Başlarında) Türkiye, (Çev. Reşad Ekrem Koçu), İstanbul: Çığır Kitabevi.
- Müller, Georgina Adelaide (2010). Ondokuzuncu Asır Biterken İstanbul'un Saltanatlı Günleri, (Çev. Hamdiye Betül Kara), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Neave, Dorina L. (2008). Sultan Abdülhamit Devrinde İstanbul'da Gördüklerim, (Çev. Neşe Akın), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ortaylı, İlber (2008). Osmanlı Sarayında Hayat, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Ortaylı, İlber (2010). Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Pardoe, Julia (2010). Sultanlar Şehri İstanbul, (Çev. M. Banu Büyükkal), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Peirce, Leslie P. (2012). Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar, (Çev. Ayşe Berktaş), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Rilke, Anna Grosser (2011). Avrupa Saraylarından Yıldız'a İstanbul'da Bir Hoş Seda, (Çev. Deniz Banoğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Said, Edward (2013). Şarkiyatçılık, (Çev. Berna Ülner), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, Aslı (2010). Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Saz, Leyla (2010). Anılar, 19. Yüzyılda Saray Haremi, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Şahin, Gürsoy (2007). İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumu ve Türk İmaji, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Tnayre, Marcelle (1998). Bir Kadın Gezgin Tnayre'nin Günlüğü Osmanlı İzlenimleri ve 31 Mart Olayı, (Çev. Engin Sunar), İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- Uluçay, M. Çağatay (2013). Harem, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014). Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

OTTOMAN WOMEN IN WESTERN WOMEN TRAVELLERS IMAGINATION

Selçuk DÜĞER *

Abstract

Ottoman woman represents one of the most important eastern image for orientalist travellers. Many travellers who visited the Ottoman Empire revealed the shape of a female image in their works in such a way that forming in their minds as they think the ottoman woman is a sexual thing hiding behind the veil. In terms of the information provided about the Ottoman women, woman travellers are separated from male travellers in many ways. Information given by western woman travelers although there are traces of orientalist is more objective than information given by male travellers. This has been effective in correcting the false information about the Ottoman woman. Woman travellers , may be directly involved in the lives of Ottoman women with the advantage of being woman, transfer their observations without unprejudiced with following Ottoman women's harem life, entertainment life, clothing styles, the marriage process

Keywords: Ottoman Woman, Western Woman Travellers, Orientalism

* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, selcukduger@gmail.com